ESCRIURE SOTA ELS DRONS

Els escriptors ucraïnesos Volodímir Iarmolenko, Tetiana Ogàrkova i Sofia Andrukhóvitx exposen a la Biennal del Pensament les dificultats que afronten per crear en un país en guerra i la seva ferma decisió de continuar fent-ho.

La cultura, una eina de resistència

DAVID MORÁN
Barcelona

Europa Press

Volodímir Iarmolenko i Tetiana Ogàrkova.

Enric Fontcuberta / Efe

L'escriptorar ucraïnesa Sofia Andrukhóvitx.

Quan Andrei Kurkov va viatjar per primera vegada a Barcelona el 2018, una de les seves principals preocupacions va ser descobrir què feia ell, un dels novel·listes més reconeguts d'Ucraïna, en una taula rodona sobre *Música de subversió. Jazz, mags i excèntrics*. Amb l'anglès Ray Celestin i el ghanès Nii Ayikwei Parkes als costats, venia a presentar l'encantadora i esbojarrada *Mort amb pingüí*, una novel·la que compensava l'absència de música i màgia amb una proverbial barra lliure de personatges extravagants, situacions estrambòtiques i humor negre, negríssim, depurat sàviament en les competicions de bromes polítiques que liderava amb el seu germà en una Unió Soviètica vacil·lant i gairebé extingida.

El llibre, publicat originalment el 1996, surfejava el col·lapse postsoviètic a través de la figura del Víktor, un miserable escriptor de necrològiques profètiques que acaba d'adoptar un pingüí aprofitant que el zoo de Kíiv s'està desfent dels animals. «Els pingüins són animals molt soviètics. No saben viure fora del grup. Estan programats per la natura com la gent estava programada pel Partit Comunista», reconeixia Kurkov durant la presentació d'una obra que per a molts va ser el primer contacte amb el gran humorista de l'òrbita exsoviètica.

La ironia és que, poc després, l'autor també d'*El jardinero de Ochákov* i *Abejas grises* va reaparèixer convertit en l'home més divertit al lloc menys còmic del planeta. Continuava a Kíiv, però la ciutat ja no tenia cap gràcia. Ben al contrari. Ell va ser, molt a contracor, l'autor d'un dels primers llibres sobre la invasió russa a gran escala d'Ucraïna. Va començar a escriure'l sota el brunzit dels primers coets russos el febrer del 2022 i el va publicar en forma de *Diario de una invasión*. «Jo continuo aquí i continuaré escrivint per a vosaltres, perquè sapigueu com viu Ucraïna durant la guerra amb la Rússia de Putin», va anotar el 24 de febrer.

Kurkov ha continuat escrivint tant articles a *The New York Times* com una saga d'intriga històrica en temps de la invasió bolxevic. Però no ha sigut l'únic. Al seu costat, autors com Serhí Jadan, Iúlia Iliukha, Vakhtang Kebuladze i Halyna Xyian, entre molts altres, fa quatre anys que intenten convertir en paraules el so dels drons i dels civils assassinats. «Escriure, donar testimoni i pensar també són responsabilitats nostres. Si tenim la capacitat de fer-ho, ho hem de fer», defensa Tetiana Ogàrkova, doctora en Literatura per la Universitat París 12 Val de Marne, professora de l'Acadèmia Kíiv-Mohila i autora, amb el filòsof Volodímir Iarmolenko, de *La vida en el límite. Ser ucraniano hoy* (Libros del Asteroide).

Salvar vides

«En èpoques d'esdeveniments traumàtics, la cultura es converteix en una part essencial de la vida. No és una cosa amb la qual ocupem el nostre temps lliure, sinó que pot salvar vides, dona sentit a l'existència i connecta les persones», afegeix la novel·lista Sofia Andrukhóvitx, de qui Salamandra acaba de publicar l'èpica i monumental *La historia de Romana y Uliana*, una revisió gens complaent de l'Holocaust, la repressió estalinista i la guerra al Donbàs.

«La creació ens permet conservar la nostra llibertat», afirma Volodímir Iarmolenko

Els dos llibres parlen de traumes, memòries i presents oberts en canal per les tensions del passat, i això és precisament el que ha fet que els seus autors reflexionin sobre el sentit de l'escriptura enmig de la guerra i la devastació a la Biennal de Pensament. «L'enemic voldria convertir-nos en cossos silenciosos i aterrats que només pensen a sobreviure. La creació ens permet conservar la nostra llibertat i tota la complexitat de la nostra experiència», sosté Iarmolenko.

Des que va començar la guerra, Ogàrkova i Iarmolenko han fet més de 50 viatges per territoris alliberats o a prop del front per subministrar vehicles als militars, llibres als civils i, sobretot, documentar els crims comesos pels russos. «Els veïns de Khàrkiv escriuen poemes a les parets de la seva ciutat. Els de Posad-Pokrovske organitzen col·lectes per a una biblioteca que ja no existeix. Els de la Polohi ocupada reciten els seus poemes a qui es troben a l'altre costat del front», escriuen ara en el document escrit d'aquelles expedicions.

Híbrid d'assaig, crònica i reflexió filosòfica, el llibre és un viatge a través d'Ucraïna i també un diàleg apassionat amb la seva pròpia història. «Llegíem sobre la història ucraïnesa del segle XIX, les prohibicions de la nostra llengua i la nostra cultura, i sobre el renaixement afusellat, aquella generació d'escriptors i artistes que van ser reprimits per l'estalinisme. Volíem mostrar que el que passa avui és, en certa manera, una repetició d'esdeveniments», explica Iarmolenko.

«Per als russos, els ucraïnesos són russos als quals cal reeducar i convertir en russos. I, si això no és possible, destruir-los. Per això la cultura és una eina de resistència», assegura Ogàrkova. «Rússia no reconeix la nostra existència com a país, ni la nostra llengua, ni la nostra cultura. El que els ucraïnesos intentem fer és una cosa tan elemental com afirmar que existim i que tenim dret a existir», insisteix.

Amnèsia històrica

En un hospital de Kíiv, amb un soldat amnèsic i desfigurat durant la invasió russa de Crimea, comença *La historia de Romana y Uliana*, una novel·la amb la qual Sofia Andrukhóvitx, filla del també novel·lista i poeta Iuri Andrukhóvitx, aprofundeix en els silencis familiars i els buits de la història per reconstruir els successius cataclismes que han marcat la història d'Ucraïna. «Hi ha moltes capes de memòria. Una està relacionada amb les víctimes de la Segona Guerra Mundial. Una altra està vinculada al sentiment de culpa pel que va passar en la guerra i l'Holocaust. És especialment problemàtica perquè està associada a la incapacitat, o a la falta de voluntat, de parlar obertament sobre determinats esdeveniments», explica.

Andrukhóvitx, que va escriure la novel·la entre el 2017 i el 2020, continua vivint i treballant a Kíiv, on, assegura, li costa menys ignorar el brunzit dels míssils i la destrucció a tocar de casa. «Quan ets a Kíiv desenvolupes una manera molt estranya d'acostumar-te al perill. El cervell comença a protegir-te i amorteix els sentits. Però quan soc a l'estranger i intento descriure els atacs quotidians, els drons i les explosions, tot es torna més real», il·lustra. La vida, sospira, segueix el seu curs, i la cultura es fa pas amb una força inusitada. «Encara hi ha molts concerts i exposicions, els dramaturgs produeixen constantment coses noves, i els escriptors... Bé, hi ha un gran problema amb això, perquè les impremtes han sigut destruïdes, però els lectors estan comprant fins i tot més que abans», assenyala.

En el fons, apunten Ogàrkova i Iarmolenko, s'intenta mantenir certa «il·lusió de normalitat». «Els nostres fills van a l'escola, estudien música i assisteixen a classes de ball, de vegades sota terra, en soterranis o refugis. Però volem donar-los tanta alegria com sigui possible», diuen. ■